

Leiden Lammermarkt

Vanuit oogpunt sociaal veilig ontwerp en beheer

Tobias Woldendorp

Inspiratieboek SVOB

Leiden Lammermarkt

Vanuit oogpunt sociaal veilig ontwerp en beheer

Tobias Woldendorp

Met medewerking van:
Noëmi Hartvelt en Marjan Wilbrink

Amsterdam, 13 december 2012

Tobias Woldendorp
senior adviseur
twoldendorp@dsp-groep.nl

Inhoud

1	Theoretisch kader sociaal veilig ontwerpen	4
2	Schouwronde	6
3	Zichtbaarheid	13
4	Eenduidigheid	17
5	Toegankelijkheid	21
6	Aantrekkelijkheid	26
7	Parkeergarage	33
8	Culturele manifestaties (kunst openbare ruimte)	42

1 Theoretisch kader sociaal veilig ontwerpen

Of een situatie sociaal veilig is, kan door allerlei factoren worden bepaald. Over het algemeen worden de volgende vier criteria gehanteerd:

- zichtbaarheid;
- toegankelijkheid;
- eenduidigheid/markering;
- aantrekkelijkheid.

Deze criteria kunnen op alle soorten gebieden toegepast worden, zowel in perifeer als stedelijk gebied, zoals bij De Lammermarkt in Leiden.

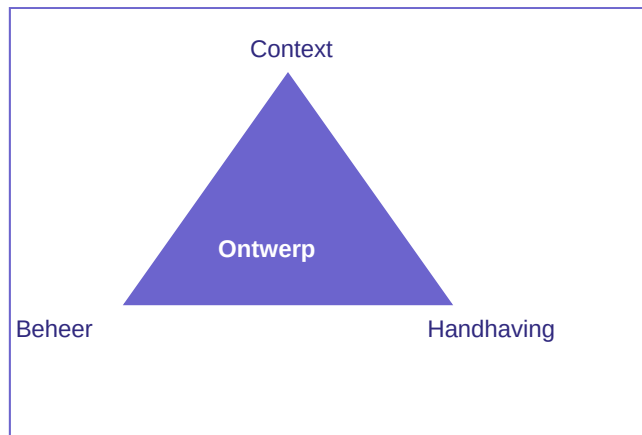
Zichtbaarheid betekent dat gebruikers van een gebied de omgeving moeten kunnen overzien en het gevoel hebben dat andere aanwezigen hen kunnen zien. In een open en niet op alle momenten van de dag druk gebruikte openbare ruimte tussen twee delen van de stad kan het vanwege de aanwezige functies en als route overdag druk en gezellig zijn, maar zeker in de avonduren kan dit heel andere gevoelens op leveren. Een belangrijk aspect bij deze vuistregel is schijnveiligheid. Zeker bij parkachtige omgevingen in stedelijk gebied kan het verbeteren van verlichting resulteren in schijnveiligheid.

Bij *toegankelijkheid* is een duidelijke routing met goede oriëntatiemogelijkheden belangrijk voor een positieve beleving. Het gebied moet voor zijn gebruikers goed toegankelijk zijn, maar op sommige plekken, waar mensen niets te zoeken hebben, moet de toegankelijkheid worden beperkt. Tevens is goede bereikbaarheid voor politie en andere hulpdiensten van belang. En er dient een balans te zijn tussen vluchtwegen voor potentiële slachtoffers en die van daders.

Eenduidigheid/markering betekent dat zowel voor bezoekers als voor beheerders duidelijk dient te zijn welke status een gebied heeft (privé, semiopenbaar of openbaar) en wie voor het beheer verantwoordelijk is. Dit hangt gedeeltelijk samen met toegankelijkheid. Een aaneenschakeling van pleinvormige ruimten kan onduidelijkheid in beheer en gebruik opleveren, evenals ongewenste kolonisering.

Attractiviteit draait om schoon, heel, plezierige materialen en kleuren en prettige verlichting. Dergelijke kenmerken dragen bij aan een veilig gevoel van de gebruikers. In dit geval is attractiviteit op te vatten als een resultante van de andere drie vuistregels: in een openbare ruimte met afwisselende levendigheid is het belangrijk dat beheer en ontwerp op elkaar zijn afgestemd.

Deze vier criteria zijn leidraad voor de analyse en de aanbevelingen. Daarnaast houden we rekening met de reeks context-ontwerp-beheer-handhaving. Deze vier aspecten zijn sterk met elkaar verbonden.

Bij de beoordeling van de effecten die het ontwerp heeft op sociale veiligheid, dient de context van het plangebied betrokken te worden. Allereerst om te voorkomen dat effectverplaatsingen aan de aandacht ontsnappen. Daarnaast heeft het weinig zin om alleen naar het plangebied zelf te kijken zonder de effecten mee te nemen die de omgeving kan hebben op het plangebied.

De afstemming tussen ontwerp en beheer is een ander belangrijk aandachtspunt, omdat nog te vaak omgevingen ontworpen worden die een zeer hoog beheerniveau nodig hebben, terwijl dat niet gerealiseerd kan worden. Het is dan niet mogelijk het beoogde kwaliteitsniveau vast te houden. Hetzelfde geldt voor de link tussen ontwerp en handhaving: elementen die in de ontwerpfase worden bedacht en die later intensieve handhaving (door politie of andere toezichthouders) nodig zullen hebben, mogen alleen gerealiseerd worden wanneer die handhaving daadwerkelijk geleverd kan worden.

2 Schouwronde

Op 20 november is er geschouwd op de Lammermarkt. Eerst in aanwezigheid van medewerkers van het projectbureau, later heb ik een verdiepingsslag gemaakt op onderdelen vanuit de optiek van Sociaal Veilig Ontwerp en Beheer.

Lammermarkt en Molen de Valk

Heldere (ecologische) markering of zichtbelemmeraar?

Plangebied met aanloopstraten

Toegang naar de stad: uitstraling van tijdelijkheid

Lammermarkt: kansen hergebruik attractief klinkermateriaal

Onduidelijke markering: verwarrende informatie ta.v. gebruiksvriendelijkheid

*Zichtas op potentiële entree parkeergarage
Marislaan*

*(On)zichtbaarheid in verder anonieme
omgeving (ongewenst gedrag)*

*Marislaan: pocket of splendid isolation
(eenduidigheid)*

Kantoren: sociale controle ontbreekt overdag

*Plantsoen aan de Jacob Marislaan;
zichtbelemmerend*

*Aantrekkelijk doelwit autokraak
(bekend fenomeen parkzijde) x Z*

Identiteit Marislaan/hoek Anthony Fokkerweg

*Dagwandelroutes, in de avond onverlicht!
Prima! Geen valse verwachtingen/
schijnveiligheid*

*Aantrekkelijkheid: voor dak-en thuislozen om
hun behoeften achter te doen (Z)*

*Veel bussen: 'Kijk eens hoe gezellig Leiden
is!' (toegankelijkheid /levendigheid)*

*Uitdaging om hier goede voorhof te maken
(naar Alkmaars model)*

*Aantrekkelijke dagfietsroute, goed in het
zicht*

*Avondroute: verlichten geeft schijnveiligheid
mag in de avond aan de natuur in het park
teruggegeven worden!!*

*Nieuwe Beestenmarkt: gebrek aan
uitstraling, eenduidigheid, zicht en
bereikbaarheid (wel: oriëntatie op molen!)*

*Kunst in openbare ruimte betekenisvol, maar
niet qua plek (eigenaarschap)*

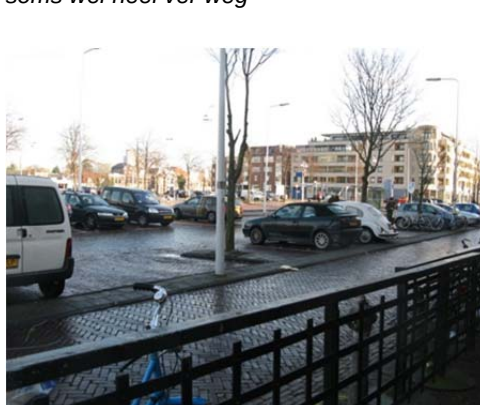
*Inzet fastigiante boomsoorten ten faveure van
zichtlijnen Molen De Valk*

*Functionele inrichting met veel loze publieke
ruimte. Lastig voor het eigenaarschap*

*Sociale ogen en dus informele controle zijn
soms wel heel ver weg*

Ambulante handel: wens enkel voorkanten

Aansprekend: sociale ogen en oren (loggia's)

Onaantrekkelijke wanden, maar wel rechte rooilijn, dus geen nissen waar vuil zich ophoopt en wordt geurineerd..

Doorstroming. Goede bereikbaarheid, OV, nood-en hulpdiensten Bereikbaarheid, maar veelheid materialisering en objecten

Vanuit de Wmo zal er in de toekomst nog meer behoefte zijn aan pauzeplekken in de openbare ruimte.

Functionele overkill of vooruitziende blik? (disco hoek Lammermarkt /Molenwerf)

*Op zulke plekken krijg ik altijd gedachten
over Shared space*

*Aantrekkelijkheid overgang
plangebied/studiebied (grijs versus groen)*

Heeft Leiden geen dak-en thuislozen?

*Volop ruimte, maar beperkte
verblijfskwaliteit: opmaat naar Robinsonade*

Na de schouwronde volgt een rondgang langs referentiebeelden. Per criterium, Zichtbaarheid, eenduidigheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid volgen aansprekende do's, af en toe gelardeerd et een don't en prikkels, die het ontwerpproces kunnen triggeren.

3 Zichtbaarheid

Zichtbaarheid betekent dat gebruikers van een gebied de omgeving moeten kunnen overzien en het gevoel hebben dat andere aanwezigen hen kunnen zien. In een open en niet op alle momenten van de dag druk gebruikte openbare ruimte tussen twee delen van de stad kan het vanwege de aanwezige functies en als route overdag druk en gezellig zijn, maar zeker in de avonden kan dit heel andere gevoelens op leveren. Een belangrijk aspect bij deze vuistregel is schijnveiligheid. Zeker bij parkachtige omgevingen in stedelijk gebied kan het verbeteren van verlichting resulteren in schijnveiligheid.

Tijdelijk stadspark -niet verlichten: overdag aantrekkelijk complex

Gaat schijnveiligheid tegen en is goed voor de ecologie!

Gent (B)

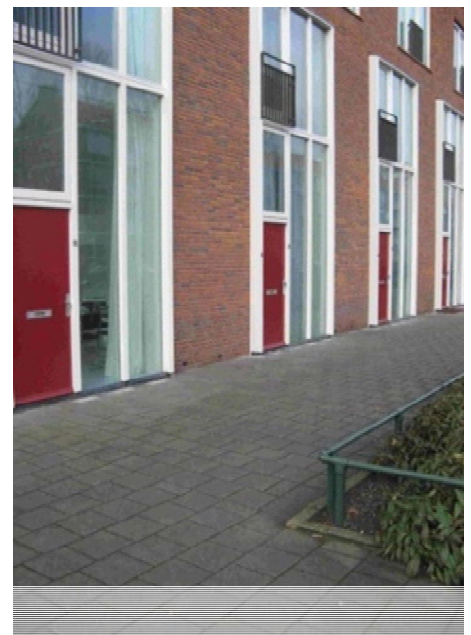

Typisch geval van schijnveiligheid: door een deel te verlichten lijkt het veilig, maar is er geen informele controle te verwachten

Park tussen bushalte en dorpskern Wieringerwerf

Schenden privacy : door een trottoir voor de ramen te leggen en niet te voorzien in voortuin of schrikstrook zijn bewoners geneigd inkijk tegen te gaan en te vergrendelen met gordijnen, vitrages etc.

Slotervaart, Amsterdam West

*Verbetering:
intermediaire zone
genereert open
uitstraling*

*Rivierenbuurt,
Amsterdam Zuid*

*Lange zichtlijnen met
hoge mate van
transparantie met
gebundelde voet-
gangersstromen*

*Campusterrein
universiteit Manchester
(UK)*

*Mezzanine:
verdubbeling
sociale ogen
(jammer van de
inspringende
rooilijn)*

*Stadshart Manchester
(UK)*

*Zichtbaarheid
gekoppeld aan
identiteit*

*Speciaal
ontworpen abri
voor
Scholencampus.*

Leerpark Dordrecht

4 Eenduidigheid

Eenduidigheid/markering betekent dat zowel voor bezoekers als voor beheerders duidelijk dient te zijn welke status een gebied heeft (privé, semiopenbaar of openbaar) en wie voor het beheer verantwoordelijk is. Dit hangt gedeeltelijk samen met toegankelijkheid. Een aaneenschakeling van pleinvormige ruimten kan onduidelijkheid in beheer en gebruik opleveren, evenals ongewenste kolonisering.

*In de architectuur mee
ontworpen erfgrenzen:
eenduidigheid en attractief
ontworpen “neem een
kunstenaar in de arm”*

Chasséterrein Breda

*Werken met openheid
taluds: Indien molen
De Valk meer onderdeel
gaat uitmaken van de
Lammermarkt*

Gezondheidspark, Dordrecht

*Zonering: eigenheid
plekken als onderdeel
van een grotere
ruimte*

Plein Chemnitz, (D)

*Vergroten
eigenaarschap*

*Referentie
Marisstraat
(omgeving P-garage)
Zeeheldenbuurt,
Westerpark Amsterdam*

*Heldere onder
architectuur
ontworpen erfgrens*

*Park, Nieuw West ,
Amsterdam*

*Een port betekent
vaak dat er een grote
mate van betrokken-
heid bij een gebied is,
'dit is van ons', en
biedt een drempel voor
mensen die er niets te
zoeken hebben*

*Vespuccibuurt,
Amsterdam west*

*Markering:
ruimte voor
manifestatie,
maar ook
buurtbank*

*Chasséterrein,
Breda*

5 Toegankelijkheid

Bij toegankelijkheid is een duidelijke routing met goede oriëntatiemogelijkheden belangrijk voor een positieve beleving. Het gebied moet voor zijn gebruikers goed toegankelijk zijn, maar op sommige plekken, waar mensen niets te zoeken hebben, moet de toegankelijkheid worden beperkt. Tevens is goede bereikbaarheid voor politie en andere hulpdiensten van belang. En er dient een balans te zijn tussen vluchtwegen voor potentiële slachtoffers en die van daders.

*Stedelijke Robinsonade
Aantrekkelijke
wandelroute (Overdag)*

Langs de Leie Mechelen (B)

*Attractieve oplossing
hoogteverschillen,
gebrekkige
toegankelijkheid*

gedenkveld Ieper (B)

*Opmaat naar
Shared space*

Stationsplein Apeldoorn

*Bundeling van stromen
Concentratie
verlichting*

Plein, Manchester (UK)

*Route door park:
bundeling van
stromen en
discussie over
verlichten*

Valkenburgpark, Breda

*Bundeling routes in
een halverhard veld*

Museumpark, Rotterdam

Bundeling routes plein

Kassel (D)

Shared space

Haren

*Verruimen van de
publieke ruimte
(boven fjord)*

Akerbrygge, Oslo (N)

*Aandacht voor
toename
oudere gebruikers*

Sportstad Leiden West

6 Aantrekkelijkheid

Attractiviteit draait om schoon, heel, plezierige materialen en kleuren en prettige verlichting. Dergelijke kenmerken dragen bij aan een veilig gevoel van de gebruikers. In dit geval is attractiviteit op te vatten als een resultante van de andere drie vuistregels: in een openbare ruimte met afwisselende levendigheid is het belangrijk dat beheer en ontwerp op elkaar zijn afgestemd.

*Weglopende ruimte:
zoeken
naar herberg-
zaamheid*

*Ceramiqueterrein,
Maastricht*

*Overzichtelijk,
toegankelijk
(ook in materiaal)
Aantrekkelijk overdag
Avond onaantrekkelijk,
onverlicht*

*University-college
voormalige Kromhout
Kazerne, Utrecht*

*Vergelijkbare maat-
voering: impact grijs
versus groen*

Stationsplein Gent(B)

*Niche op plein :
kinderspeelplek*

Liebergen, Hilversum

*Bijzonder niche:
randen plein*

Manchester (UK)

*Zachte niche op
hoogstedelijke locatie*

Kassel (D)

*Seizoens-
gebondenheid
(aantrekkelijkheid)*

Plein, Chemnitz (D)

*Inzet seizoenen in
vaste planten
openbare ruimte*

*Stationsomgeving
Alphen aan den Rijn*

*Aantrekkelijkheid: vaste
planten keren terug in de
openbare ruimte (Leiden
is koploper met o.a.
Leidsestraatweg)*

Openbare ruimte Gent (B)

*Referentie: Stabiliteit en
toch groene waas (ook
te bereiken met
molenwiekverband
gebakken klinkers)*

*Binnenplaats Museum –
Den Bosch*

*Slow urbanism
(sociale veiligheid/
betrokkenheid
in fase bouwput)*

Documenta Kassel (D)

*Ruimte voor
tijdelijkheid*

Tijdelijk park, Gent (B)

*Gebruiksvriendelijkheid:
aandacht voor slechtzienden
met reguliere (minder fraaie)
middelen*

Stationsplein, Hengelo-O

*'Dwingend anders'
Inzet watergoten voor
slechtzienden*

*Aantrekkelijkheid straatmeubilair
Speels tegengaan
slapen zwervers*

Stedelijk plein, Manchester (UK)

*Aantrekkelijkheid:
Inzet kunstenaars*

Openbare ruimte, Manchester (UK)

*Combi busstation
(wachten)
en plein/park*

*Piccadilly Square
Manchester (UK)*

*Levendigheid door
Optelsom
spelaanleidingen:
kleiner dan het oogt*

*Piccadilly Square,
Manchester (UK)*

*Vergroening plein:
zichtbaarheid versus
attractiviteit*

Manchester (UK)

7 Parkeergarage

Bij het ontwerpen van een parkeergarage zijn er vanuit de optiek ook aandachtspunten, die onder de vier genoemde criteria ressorteren. Context is extra belangrijk. Maar ook het programma. Want als je toch een garage gaat ontwikkelen mogen er dan bijvoorbeeld ook fietsen in? Of blijven die de openbare ruimte frustreren?

*Bovenkomen: met respect
voor beschermd stads-
gezicht, maar uit
het zicht van sociale ogen*

Maasboulevard, Maastricht

*Nadenken over mate van
toegankelijkheid
ondergronds parkeren*

Stationplein Leuven (B)

*Onttrekken aan de
openbaarheid:
speedgates*

*In een adem door:
kleine moeite een zijbeuk
te reserveren.....*

*Combi Stationsplein/
Stadskantoor, Leuven (B)*

Tegengaan wildstallen

*Fietspakhuis, Vinkenstraat,
Zaanstad*

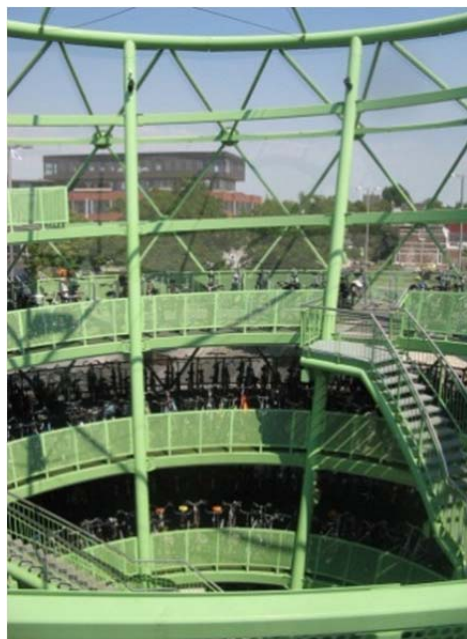
*Gebruiksvriendelijkheid:
fietsenpakhuis aan rand
kern winkel/
uitgaansgebied*

Vinkenstraat, Zaanstad

*Of dan toch maar zo?
De Fietsappel op het
stationsplein*

Alphen aan den Rijn

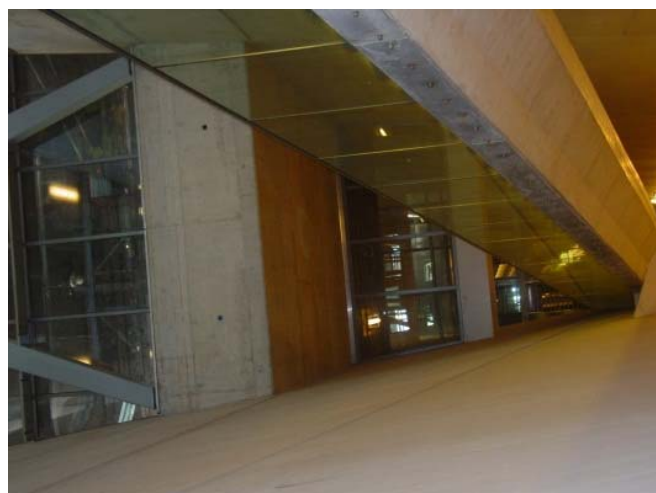

*Overweging: combinatie
met parkeergarage
kan ook*

*Fietspakhuis, Vinkenstraat,
Zaanstad*

*Veel doorkijkgelegenheid,
maar lastig te beheren
hoeken*

Stationsplein Arnhem

*Oriëntatie
(versus vormwil)*

Stationsplein Arnhem

*Onverwachte oriëntatie-
momenten en
daglichttoetreding
(zeker bij grote garages)*

Stationsplein Arnhem

Prettige hoogte

Hamburg (D)

*Middelburg
(zoektocht)*

*Arnhem CS
(dubbelgebruik)*

*Daglichttoetreding
en vergroening*

Middelburg

*Combi fietsen en ondergronds
parkeren: niet meteen de
eerste gedachte vanuit
Sociale Veiligheid
(analogie Zoetermeer,
Capelle, Houten etc.)*

Stadshart Almere

*Bewonerswens
Bloemhof*

Rotterdam

“Rosarium”

Kopenhagen

*Handelingen en
vervolgtransport
in zicht*

Middelburg

*Speels en attractief
of werkt het
onbedoeld
gebruik in de hand ?*

Stadshart Almere

*Een kunstzinnige
benadering kan de
identiteit en
oriëntatie
vergroten*

*Stadscentrum
Amstelveen*

*In- en uitgang goed
in zicht van functies*

Stationsplein Zwolle

*Ook hier:
gelijkmatigheid
van verlichting
gewenst
(niet goed eigenlijk)*

Middelburg

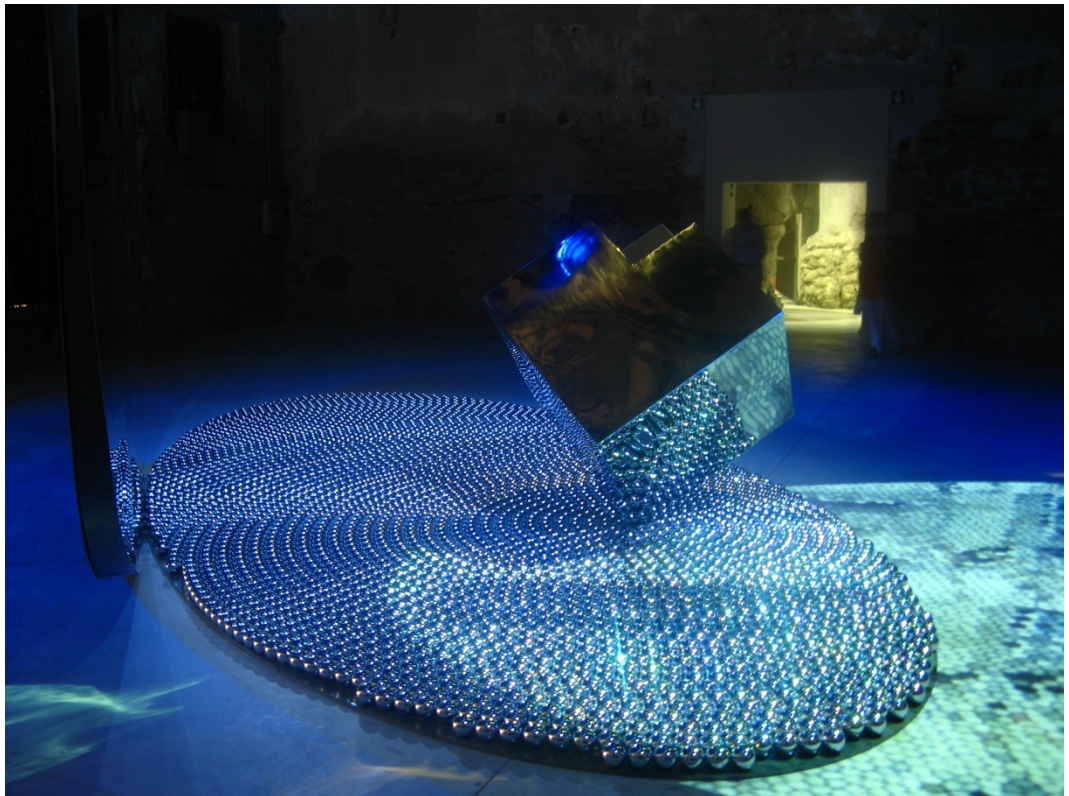

*Bij calamiteiten is het
wenselijk dat bovengronds
ook ruimte is om weg te
komen*

Parkeergarage Middelburg

8 Culturele manifestaties (kunst openbare ruimte)

De openbare ruimte staat en valt bij beleving. De stad heeft ruimte voor beleving nodig.
Een levendige stad is goed voor sociale veiligheid.

Dubbelgebruik: toegankelijkheid versus gebruiksvriendelijkheid

Brink Laren

Kunst openbare ruimte: culturele planologie ten top

Chemnitz (D)

Openbare ruimte kunst en anti-obesitas

Gent (B)

*Kunst en openbare
ruimte:
educatieve waarden*

Gent (B)

*Kunst openbare ruimte:
ruimte voor tijdelijkheid*

Gent (B)

*Ludieke acties
openbare ruimte*

Duivendrecht

*Ruimte voor manifestatie
ook op bolwerken
Sluipweg naar de dood,
Hans van Houwelingen*

Fort Vijfhuizen, Haarlemmermeer

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam

T +31 (0)20 625 75 37
dsp@dsp-groep.nl
www.dsp-groep.nl

KvK A'dam 33176766

DSP-groep, opgericht in 1984, is een onafhankelijk landelijk bureau voor onderzoek, advies en management, met zestig medewerkers. We werken in opdracht van de overheid (ministeries, provincies en gemeenten), maar ook van maatschappelijke organisaties op landelijk, regionaal en lokaal niveau.

Werkvelden

De werkvelden waarop we de meeste expertise hebben opgebouwd zijn veiligheid, jeugd, sport, kunst en cultuur, onderwijs, openbare ruimte en groen, sociaal beleid, stedelijke vernieuwing, welzijn, wonen en wijkgericht werken.

Dienstverlening

We ondersteunen onze opdrachtgevers bij complexe vraagstukken. We kunnen onderzoek doen, een registratiesysteem of monitor ontwikkelen, een advies uitbrengen, een beleidsvisie voorbereiden, een plan toetsen of tijdelijk het management voeren. DSP-groep geeft ook trainingen, workshops en lezingen.

Meer weten?

Neem vrijblijvend contact met ons op voor meer informatie of om een afspraak te maken. Bezoek onze website www.dsp-groep.nl voor onze projecten, publicaties en opdrachtgevers.